PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

MUSIQAVIY-RITMIK MASHG‘ULOTLARDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Arziqulova Feruza Avazovna
Qashqadaryo viloyati
Qarshi shahar 5-son ko’p tarmoqli maktab internati
musiqa fani o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.21886874

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining musiqiy-ritmik faoliyatini tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy-metodik asoslari tahlil qilingan. Musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarning o‘quvchilarning ritmni his etishi, musiqani tinglash va idrok qilish qobiliyati, harakatlarni muvofiqlashtirish, ijodiy fikrlash, estetik did hamda jamoada faoliyat olib borish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqot nazariy xarakterga ega bo‘lib, unda pedagogik, psixologik va musiqiy ta’limga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, tizimlashtirish va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar sifatida interfaol, o‘yinli, muammoli, axborot-kommunikatsion, loyiha va kreativ texnologiyalarning musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlardagi imkoniyatlari tahlil etilgan. Tahlil natijasida musiqani harakat, o‘yin va ijodiy topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mashg‘ulotdagi faolligini oshirish hamda musiqiy-ritmik ko‘nikmalarni izchil shakllantirish uchun samarali metodik vosita ekanligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, musiqa ta’limi, musiqaviy-ritmik mashg‘ulot, ritm, pedagogik texnologiya, interfaol metod, o‘yinli texnologiya, kreativ yondashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, musiqiy faoliyat.

Kirish: Bugungi kunda ta’lim jarayonining mazmunini takomillashtirish bilan bir qatorda o‘quvchilarning ijodiy, estetik va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida bolaning shaxsiy imkoniyatlarini namoyon etish, uning san’atga bo‘lgan qiziqishini qo‘llab-quvvatlash va turli faoliyat turlarini o‘zaro integratsiyalash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Musiqa ta’limi mazkur jarayonda o‘ziga xos imkoniyatlarga ega. Chunki musiqa faqat tinglash yoki qo‘shiq kuylash bilan cheklanmaydi, balki harakat, ritm, ijodiy ifoda, emotsional munosabat va jamoaviy faoliyat bilan chambarchas bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda ularning jismoniy harakatlarini muvofiqlashtirish, diqqatini jamlash, eshitish xotirasini faollashtirish va ijodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda ham musiqa va san’at ta’limini rivojlantirishga bo‘lgan e’tibor kuchayib bormoqda. 2026-yil iyun oyida umumta’lim maktablarida musiqa, tasviriy san’at va texnologiya darslarini “art” o‘quv dasturi asosida takomillashtirish, boshlang‘ich sinflarda esa bolalarni rasm, musiqa va o‘yinlar orqali ijodga qiziqtirish vazifalari belgilangan. Bu esa musiqiy faoliyatni o‘yin va harakat bilan integratsiyalash masalasining amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarning pedagogik imkoniyatlari xalqaro tadqiqotlarda ham o‘z aksini topgan. Xususan, del Barrio va Arus tomonidan 2013-2023-yillarda e’lon qilingan 29 ta tadqiqot asosida amalga oshirilgan tizimli sharhda musiqa va harakat pedagogikasining jismoniy, kognitiv va emotsional rivojlanishga ijobiy ta’siri qayd etilgan. Tadqiqotchilar musiqa va harakatni integratsiyalashni inklyuziv pedagogik yondashuv sifatida ham baholaydilar.

Shu jihatdan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarga tatbiq etish nafaqat darsning qiziqarliligini oshirish, balki ta’lim mazmunini o‘quvchining faol harakati, mustaqil fikrlashi va ijodiy ifodasi bilan bog‘lash imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining musiqaviy-ritmik faoliyatini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy va metodik imkoniyatlarini tahlil qilish.

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega. Tadqiqot metodologiyasini pedagogik va psixologik yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligi tashkil etadi. Musiqaviy-ritmik faoliyatni o‘rganishda shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, kompetensiyaviy, kreativ va integrativ yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Nazariy tahlil	Musiqa ta’limi, ritmik faoliyat, pedagogik texnologiyalar va boshlang‘ich ta’lim metodikasiga oid ilmiy manbalarni o‘rganish va tahlil qilish uchun qo‘llanildi.
Qiyosiy tahlil	An’anaviy va zamonaviy metodlarning musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarni tashkil etishdagi xususiyatlarini taqqoslash imkonini berdi.
Tizimlashtirish	Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarda qo‘llash imkoniyatlariga ko‘ra guruhlashtirish uchun foydalanildi.
Umumlashtirish	Ilmiy manbalarda ilgari surilgan qarashlar asosida musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarning samarali metodik xususiyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Tahlil jarayonida musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarni tashkil etishning asosiy komponentlari sifatida musiqani tinglash, ritmni his qilish, harakatni musiqa bilan muvofiqlashtirish, ritmik naqshlarni takrorlash, ijodiy harakat yaratish va jamoaviy musiqiy faoliyat ajratib olindi.

Musiqa va harakat pedagogikasiga bag‘ishlangan 2024-yilgi tizimli sharhda ham ushbu faoliyatlarning bolalarning jismoniy, kognitiv va emotsional rivojlanishi bilan bog‘liqligi ko‘rsatilgan.

Nazariy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish bir nechta muhim pedagogik vazifalarni bir vaqtning o‘zida hal qilish imkonini beradi.

Birinchidan, bunday texnologiyalar o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlaydi**.** An’anaviy mashg‘ulotda o‘quvchi musiqani tinglovchi yoki tayyor harakatni bajaruvchi sifatida qatnashishi mumkin. Zamonaviy yondashuvda esa u ritm yaratadi, harakatni tanlaydi, guruh bilan hamkorlik qiladi va o‘zining ijodiy g‘oyasini namoyon etadi.

Ikkinchidan, musiqaviy-ritmik faoliyat eshitish va harakat koordinatsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘quvchi musiqa tempining o‘zgarishini eshitib, unga mos harakatni tanlaydi. Shu orqali eshitish, diqqat va motor faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlik kuchayadi.

Uchinchidan, zamonaviy texnologiyalar individual yondashuv uchun sharoit yaratadi. Bir xil ritmik topshiriq barcha o‘quvchilar uchun bir xil darajada oson yoki murakkab bo‘lmasligi mumkin. Shuning uchun topshiriqlarni murakkablik darajasiga ko‘ra bosqichlashtirish muhim.

Masalan:

Texnologiya	**Musiqaviy-ritmik faoliyatdagi qo‘llanilishi**	**Rivojlantiriladigan ko‘nikma**
O‘yinli texnologiya	Ritmni qarsak, qadam va tana harakatlari bilan ifodalash	Ritmni his qilish
Interfaol texnologiya	Guruhda ritmik topshiriqlar bajarish	Hamkorlik

Texnologiya	Musiqaviy-ritmik faoliyatdagi qo‘llanilishi	Rivojlantiriladigan ko‘nikma
AKT	Musiqa, video va animatsiyalardan foydalanish	Eshitish va vizual idrok
Muammoli ta’lim	“Bu musiqa uchun qanday harakat mos?” savoli	Mustaqil fikrlash
Kreativ texnologiya	O‘quvchining o‘z ritmik harakatini yaratishi	Ijodkorlik
Loyiha texnologiyasi	Guruh bo‘lib musiqiy-ritmik kompozitsiya yaratish	Tashabbuskorlik
Integrativ yondashuv	Musiqa, jismoniy harakat va tasviriy faoliyatni birlashtirish	Kompleks rivojlanish

Interfaol texnologiyalar musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning bir-biri bilan muloqot qilishi va hamkorlikda faoliyat olib borishini ta’minlaydi.

Masalan, “Ritmni davom ettir” metodida o‘qituvchi dastlabki ritmik ketma-ketlikni qarsak yoki zarbli cholg‘u yordamida ijro etadi. Keyingi o‘quvchi ushbu ritmni takrorlaydi va unga yangi element qo‘shadi. Jarayon shu tarzda davom etadi.

Mazkur metod o‘quvchilarda: eshitish xotirasi; diqqat, ritmik sezgi, tezkor fikrlash, ijodiy yondashuv kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘yin musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarning eng samarali shakllaridan biri hisoblanadi.

“Musiqani harakat bilan top” o‘yinida o‘qituvchi turli xarakterdagi musiqa namunalarini qo‘yadi. O‘quvchilar esa musiqaning tezligi, xarakteri va ritmiga mos harakatlarni mustaqil tanlaydilar.

Masalan:

Tez musiqa - yengil va tez harakat;

Sekin musiqa - sokin va mayin harakat;

Marsh xarakteridagi musiqa - ritmik qadam;

Raqs xarakteridagi musiqa - erkin raqs harakatlari.

Bunday mashqlar o‘quvchining musiqiy eshitish qobiliyatini harakat orqali namoyon etish imkonini beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarning vizual va eshitish komponentlarini boyitadi. Multimedia taqdimotlari, audioyozuvlar, qisqa videolar, interaktiv topshiriqlar va raqamli musiqa vositalari o‘quvchining e’tiborini jalb qilishda qo‘llanishi mumkin.

Biroq texnologiyaning o‘zi maqsad emas, balki pedagogik maqsadga erishish vositasi bo‘lishi lozim. Ya’ni videoni shunchaki namoyish qilishdan ko‘ra, undan keyingi harakat, tahlil yoki ijodiy topshiriq bilan bog‘lash samaraliroqdir.

Musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalasini muhokama qilishda “texnologiya” tushunchasini faqat raqamli vositalar bilan chegaralab qo‘ymaslik kerak. Pedagogik texnologiya o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatini oldindan belgilangan ta’limiy natijaga yo‘naltiruvchi tizimli yondashuv sifatida qaraladi.

Shu sababli musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarda zamonaviylik, avvalo, o‘quvchining faol subyekt sifatidagi ishtiroki bilan belgilanadi.

Xalqaro tadqiqotlar ham musiqa va harakatni birgalikda tashkil etishning pedagogik imkoniyatlarini ko‘rsatadi. 2024-yilgi tizimli sharh 2013-2023-yillarda chop etilgan 29 ta tadqiqotni tahlil qilib, musiqa va harakat pedagogikasi jismoniy, kognitiv va emotsional rivojlanishga xizmat qilishi mumkinligini qayd etgan.

Bundan tashqari, Laure va Habe tomonidan o‘tkazilgan quasi-eksperimental tadqiqotda musiqa-harakat mashg‘ulotlarining ritmik qobiliyatlarni rivojlantirishga ijobiy ta’siri aniqlangan. Tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalar bilan o‘tkazilgan bo‘lsa-da, undagi ritmni eshitish, ritmik iboralarni takrorlash va harakatni musiqa ritmi bilan muvofiqlashtirish kabi metodik komponentlar boshlang‘ich ta’lim uchun ham nazariy-metodik ahamiyatga ega.

Biroq mazkur natijalarni boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish to‘g‘ri emas. Boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarning psixologik va pedagogik xususiyatlari, ularning musiqiy tajribasi hamda ta’lim mazmuni hisobga olinishi kerak.

O‘zbekiston ta’lim tizimida musiqa ta’limiga bo‘lgan e’tiborning kuchayishi ham ushbu masalaning dolzarbligini oshirmoqda. Amaldagi milliy baholash tizimida musiqa madaniyati fanining musiqa nazariyasi, musiqa tarixi, musiqa o‘qitish metodikasi va o‘zbek xalq musiqa ijodi kabi yo‘nalishlari qamrab olingan. Shundan kelib chiqib, musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarni tashkil etishda quyidagi metodik modelni taklif qilish mumkin:

Musiqani tinglash → ritmni aniqlash → ritmni harakat orqali ifodalash → guruhda bajarish → ijodiy o‘zgartirish → mustaqil ritmik kompozitsiya yaratish → refleksiya.

Mazkur ketma-ketlik o‘quvchini oddiy taqlid qilishdan mustaqil ijodiy faoliyatga olib boradi.

Olib borilgan nazariy tahlil natijasida musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining musiqiy va umumiy rivojlanishi uchun muhim metodik imkoniyatlarga ega ekanligi aniqlandi.

Musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlar faqat ritmni takrorlash yoki musiqa ostida harakat bajarishdan iborat bo‘lmasligi kerak. Ular o‘quvchining eshitish, harakat, tafakkur, emotsiya va ijodiy faoliyatini birlashtiruvchi pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Musiqaviy-ritmik faoliyat boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ritmik sezgisi, eshitish qobiliyati, harakat koordinatsiyasi va ijodiy faolligini rivojlantirish uchun samarali vosita hisoblanadi.

2. Interfaol va o‘yinli texnologiyalar o‘quvchilarning mashg‘ulotdagi faol ishtirokini kuchaytiradi.

3. AKT vositalari musiqaviy materiallarni vizual va audiovizual shaklda taqdim etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

4. Muammoli va kreativ topshiriqlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi hamda musiqiy obrazlarni o‘ziga xos harakatlar orqali ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi.

5. Musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarda texnologiyalarni tanlashda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlari hisobga olinishi zarur.

6. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda raqamli vositaning mavjudligi emas, balki uning aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishi asosiy mezon bo‘lishi kerak.

Amaliy tavsiyalar

Boshlang‘ich sinflarda musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarni samarali tashkil etish uchun:

1. ritmik mashqlarni oddiydan murakkabga qarab tashkil etish;
2. qarsak, qadam, tana harakatlari va sodda zarbli cholg‘ulardan foydalanish;
3. o‘quvchilarga tayyor harakatni takrorlash bilan bir qatorda o‘z harakatlarini yaratish imkonini berish;
4. guruhli va juftlikdagi musiqiy topshiriqlarni ko‘paytirish;
5. audio va videomateriallardan maqsadli foydalanish;
6. milliy kuy va ritmlarni zamonaviy metodlar bilan uyg‘unlashtirish;
7. mashg‘ulot yakunida qisqa refleksiya tashkil etish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, zamonaviy pedagogik texnologiyalar musiqaviy-ritmik mashg‘ulotlarning mazmunini boyitib, o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ijrochi, mustaqil fikrlovchi va ijodkor subyektga aylantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrdagi PQ-391-son “Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati fani o‘qitilishini tubdan takomillashtirish hamda ushbu fan o‘qituvchilarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 17-oktabrdagi 652-son qarori. *Musiqa madaniyati fani va jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilarining bilim darajasi hamda kasbiy mahoratini aniqlash bo‘yicha milliy baholash tizimini joriy etish to‘g‘risida.*
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2026). *Musiqa madaniyati fani o‘qituvchilarining bilim darajasi va kasbiy mahoratini aniqlash bo‘yicha milliy baholash tizimi uchun test varianti tafsiloti.*
4. Del Barrio, L. L., & Arús, M. E. (2024). Music and movement pedagogy in basic education: A systematic review. *Frontiers in Education, 9*, 1403745.
5. Laure, M., & Habe, K. (2024). Stimulating the development of rhythmic abilities in preschool children in Montessori kindergartens with music-movement activities: A quasi-experimental study. *Early Childhood Education Journal, 52*, 563-574.
6. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. (2026). *Musiqa va san’at ta’limini rivojlantirish hamda yosh iste’dodlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha yangi vazifalar belgilandi.*
7. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2026). *Musiqa.*